

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗВО ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

EDUCATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS AND THEIR ADAPTATION UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

У статті досліджено механізми та тенденції адаптації дистанційного навчання у вищих навчальних закладах (далі – ЗВО) України в умовах воєнного стану. Адаптація студента в університетському середовищі є головною умовою його подальшої комфортної та успішної діяльності як в освітньому просторі ЗВО, так і поза ним – у громадській та професійній діяльності. Саме тому питання вирішення проблеми адаптації студентів та створення психологічної служби є актуальними в сучасному житті та потребують пошуку шляхів успішного вирішення цих проблем.

Зроблено висновок про критичний дефіцит таких праць та неготовність світової та вітчизняної науково-освітньої спільноти до викликів, які постають перед українською освітньою сферою, зокрема вищою освітою. Охарактеризовано особливості впливу бойових дій на території держави саме на нішу вищої освіти. Функції дистанційного навчання в умовах воєнного часу визначаються на основі узагальнення ситуаційно-ідеологічного контексту, в якому ЗВО змушені працювати під час війни.

Визначено основні тенденції адаптації дистанційного навчання в навчальному закладі до умов воєнного стану. Визначено особливості адаптації студентів до навчання в ЗВО в умовах воєнного стану. Проведено емпіричне дослідження, що полягало в онлайн-опитування студентів ЗВО та містило такі блоки, як: психологічна готовність студентів до навчання в умовах воєнного стану; особливості організації навчального процесу у вищих навчальних закладах в умовах воєнного стану; очікування вчителів щодо врахування особливостей становища учнів в умовах воєнного стану.

Встановлено, що більшість студентів не адаптовані до навчання в умовах воєнного стану, зокрема, відсутня психологічна готовність, навчальна мотивація та активність на занятті. З початком війни спостерігається особливо різке зниження мотивації та активності. Визначено основні тенденції адаптації дистанційного навчання в ЗВО до умов воєнного стану.

Доведено, що шляхом вдосконалення процесу адаптації до умов дистанційного навчання необхідно досягти: високої самоорганізації студентів, що підвищує креативність, інтелектуальний потенціал та бажання здобувати нові знання.

Ключові слова: адаптація учнів до навчання, воєнний стан, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційне навчання, навчальне середовище.

The article examines the mechanisms and trends in the adaptation of distance learning in higher education institutions (hereinafter referred to as HEIs) of Ukraine under the conditions of martial law. Adaptation of a young man in a university environment is the main condition for his further comfortable and successful activities both in the educational space of the Western Military District and outside of it – in social and professional activities. That is why the issues of solving the problem of adaptation of students and creating psychological services are relevant in modern life and require finding ways to successfully solve these problems.

A conclusion is made about the critical shortage of such works and the unpreparedness of the global and domestic scientific and educational community for the challenges faced by the Ukrainian educational sphere, in particular the higher education sector. The features of the influence of military operations on the territory of the state specifically on the niche of higher education are characterized. The functions of distance learning in wartime conditions are determined on the basis of a generalization of the situational and ideological context in which the military districts are forced to work during the war.

The main trends in adapting distance learning in an educational institution to the conditions of martial law have been identified. The study sought to determine the features of students' adaptation to studying in the Western Military District under martial law. The empirical study consisted of conducting an online survey among higher education students. The online survey included such blocks as: psychological readiness of students to study under martial law; features of the organization of the educational process in higher educational institutions under martial law; expectations of teachers to take into account the peculiarities of the situation of students under martial law.

It was found that the majority of students are not adapted to learning under martial law, in particular, there is no psychological readiness, educational motivation and activity in the classroom. There has been a particularly sharp decline in motivation and activity since the start of the war. The main trends in adapting distance learning in the Western Military District to the conditions of martial law have been identified.

It has been proven that by improving the adaptation process to the conditions of distance learning, the following should be achieved: high self-organization of students, which increases creativity, intellectual potential and the desire to acquire knowledge

Key words: adaptation of students to learning, martial law, information and communication technologies, distance learning, learning environment.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.1.24>

Гула Л.В.,

ст. викладач кафедри методики професійного навчання Миколаївського національного аграрного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

За останні кілька років вся система освіти в Україні кардинально змінилася. Країна зіткнулася з пандемією коронавірусу, до якої змогла досить

швидко адаптуватися завдяки попереднім напрацюванням у форматі дистанційного навчання та можливостям інформаційно-комунікаційних технологій.

Альтернативні рішення щодо перебігу навчального процесу, а саме формат дистанційної взаємодії між учасниками тренінгу, поєднання аудиторної та позааудиторної роботи дозволили навчальному закладу продовжувати роботу навіть у тодішніх екстремальних умовах. Нині дистанційне та змішане навчання стали звичними для всіх, хто опосередковано чи безпосередньо пов'язаний з освітою (на всіх її рівнях). Введення воєнного стану на всій території України у зв'язку зі збройною агресією Росії максимально розгорнуло гуманітарну сферу життя країни в стані, коли необхідне надшвидке реагування, оперативне та ефективне прийняття управлінських рішень з можливістю їх адаптації відповідно до обставин, які, наприклад, у районах бойових дій змінюються надто спонтанно і, як правило, у бік швидкого погіршення ситуації. Тому перед вищою освітою в Україні стоїть завдання підтримувати активний освітній процес із використанням усіх можливих інструментів і форм взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи наукову літературу, бачимо, що поняття «адаптація» є багатограним і розглядається по-різному. Так, ряд вчених розглядають адаптацію як результат адаптації: Т. Титаренко, В. Казміренко, Ф. Хайруллін. Інші, зокрема Г. Айзенк, Р. Хенкі, розглядають адаптацію, з одного боку, як стан, за якого потреби індивіда та вимоги середовища повністю задоволені та знаходяться в гармонії. З іншого боку, це процес, за допомогою якого досягається цей гармонійний стан. Учений В. Гамов під адаптацією розуміє як процес, так і результат активного пристосування до сукупності умов середовища, що визначається цілями, ціннісними орієнтаціями особистості, можливостями їх досягнення в такому соціальному середовищі, адекватністю сприйняття себе, своїх соціальних зв'язків і ситуацій в цілому [2].

Розуміння адаптації до навчання в ЗВО як процесу розглядає С. Ворожбит, зазначаючи, що це «складний, динамічний процес, зумовлений взаємодією суб'єктивних і об'єктивних соціально-психологічних, психічних,

психофізіологічних та фізіологічних чинників» [1]. Адаптація студента до навчання у вищому навчальному закладі є складним і довготривалим процесом, оскільки відбувається протягом усього періоду перебування студента у ЗВО. Зі вступом до ЗВО соціальна роль особистості змінюється від учня до професійно орієнтованого студента, для успішного функціонування якого важливими рушійними силами є самовиховання та саморозвиток, налагодження взаємодії з викладачами та студентами, оволодіння новими формами, засобами і методами навчання, що є процесом адаптації до нових умов навчання [3].

Нещодавно вивчали адаптацію студентів до навчання в умовах воєнного стану, і вже є кілька досліджень на цю тему. Зокрема, Л. Шолохон та інші досліджували емоційний інтелект як чинник збереження психічного здоров'я та адаптації студентської молоді до кризових ситуацій.

Б. Паламар, Т. Сафір та інші досліджували психологічні чинники життєстійкості студентів під час війни в Україні. Результати дослідження показали прямий зв'язок стійкості з сильною нервовою системою і демонстративними акцентуаціями характеру. Тому для людей з високим рівнем стійкості характерні виражений оптимізм, осмисленість життя, використання адаптивних копінг-стратегій [3].

В. Казміренко вважає, що соціально-психологічна адаптація студентів у середовищі ЗВО включає, по-перше, професійну адаптацію; по-друге, активне чи пасивне пристосування особистості до оточуючих, побудова стосунків і стосунків в студентських колективах, формування стилю поведінки особистості; по-третє, соціально-професійна адаптація як прийняття соціальних вимог до майбутньої професійної діяльності.

Зазначимо, що студентський вік збігається з періодом підліткового віку, коли відбувається переоцінка цінностей, особистість набуває таких рис, як самостійність, рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, вміння володіти собою та вільним часом. У цей період змінюється ставлення до таких моральних цінностей, як сенс життя, мета життя, дружба, кохання, сім'я та ін. Тому дослідження адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану є надзвичайно важливими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Емпіричне дослідження полягало у проведенні онлайн-опитування студентів ЗВО у березні 2024 р. Вибірка складала 93 респонденти, а саме 60 хлопців та 33 дівчини. Це студенти вищих навчальних закладів міста Миколаєва, а саме: Миколаївського національного аграрного університету та Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

У дослідженні взяли участь студенти спеціальностей «Професійна освіта», «Менеджмент», «Готельно-ресторанна справа». Для об'єктивної оцінки було створено онлайн-опитування, яке складалося з 3 блоків і, відповідно, кожен блок мав 2–4 питання. Наша анкета включала такі блоки:

- Психологічна готовність учнів до навчання в умовах воєнного стану.
- Особливості організації навчально-виховного процесу в Західному ВО в умовах воєнного стану.
- Очікування вчителів щодо врахування особливостей становища учнів в умовах воєнного стану.

У першому блоці «Психологічна готовність учнів до навчання в умовах воєнного стану» ми

намагалися дослідити, наскільки була розвинена психологічна готовність учнів до навчання після початку воєнного стану, а також відстежити зміни навчальної мотивації та активності до та після початку війни.

У другому блоці «Особливості організації навчального процесу в Західному військовому окрузі в умовах воєнного стану» ми хотіли з'ясувати, в якій ситуації перебуває більшість студентів і чи є сприятливі умови для відновлення навчального процесу в умовах воєнного стану. У цей блок ми включили питання про місце перебування та умови для змішаного навчання.

У третьому блоці «Очікування від викладачів щодо врахування особливостей становища студентів в умовах воєнного стану» ми намагалися дослідити, наскільки студенти задоволені організацією навчального процесу у своїх ВНЗ в умовах воєнного стану. права, а також зрозуміти, як відбувається процес їх адаптації в організаційній сфері.

Мета статті – визначити особливості адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Аналіз результатів визначення особливостей процесу адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану методом опитування показав: у першому блоці «Психологічна готовність студентів до навчання в умовах воєнного стану», досліджуючи рівень Навчальної мотивації учнів до початку війни слід зазначити, що більшість респондентів мали середній рівень навчальної мотивації (31%), вище середнього (33%) та високий рівень (19%). Це свідчить про те, що студенти раніше навчалися онлайн і це могло вплинути на їх готовність (рис. 1).

Досліджуючи навчальну мотивацію студентів до навчання під час війни, слід зазначити, що більшість респондентів відзначили низький рівень (23%), середній (29%) та рівень нижче середнього (19%). На нашу думку, це можна пояснити тим, що після початку війни у студентів погіршилося психічне здоров'я, а відповідно, знизилася мотивація до навчання (рис. 2).

Досліджуючи рівень активності учнів у класах до початку війни, слід зазначити, що більшість респондентів мали рівень вище середнього (45%), високий (26%) та середній (24%). Ми бачимо, що

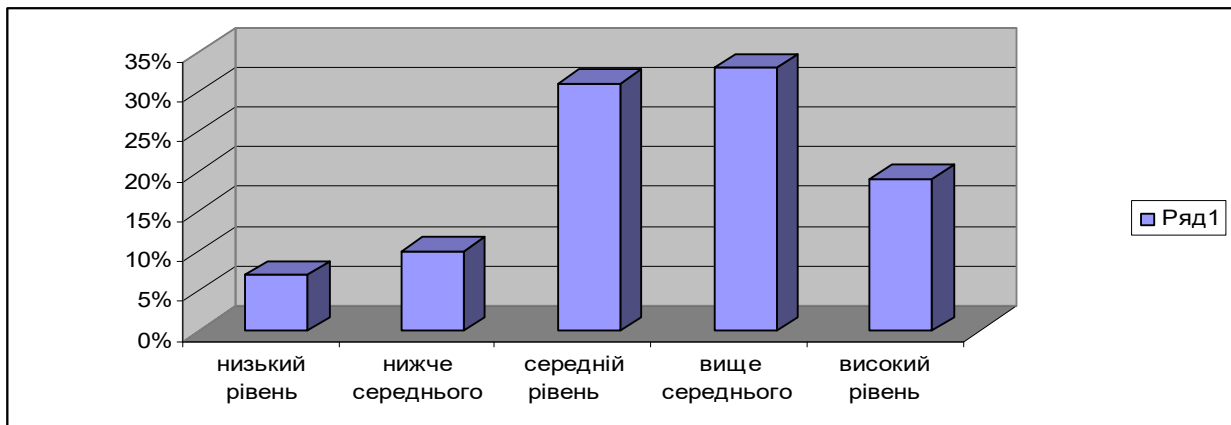

Рис. 1. Рівень мотивації до навчання до початку війни

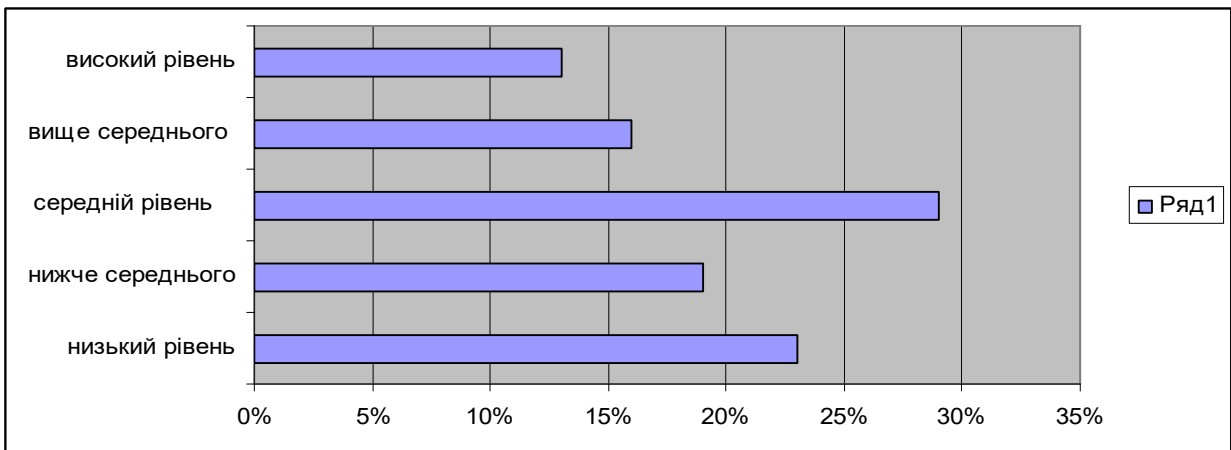

Рис. 2. Рівень мотивації до навчання під час війни

такі результати свідчать про те, що до початку війни студенти були досить активними на заняттях (див. рис. 3).

Аналізуючи рівень активності учнів на уроках під час війни, бачимо, що більшість респондентів мають низький рівень (39%), середній (28%) та рівень нижче середнього (19%). З цих результатів видно, наскільки знизився рівень активності учнів на уроці після початку війни. Це можна пояснити тим, що більшість учнів ще не адаптувалися до навчання в умовах воєнного стану (рис. 4).

Отже, на основі першого блоку можна зробити висновок, що у більшості студентів після початку війни значно знизився рівень навчальної мотивації та знизився рівень активності на уроці. Тому можна припустити, що студенти не готові відвідувати заняття та навчатися під час війни.

Для другого блоку «Особливості організації навчального процесу у вищих навчальних закладах в умовах воєнного стану» на питання «Чи є у вас можливість навчатися в умовах воєнного стану?»

Якщо у вас немає можливості, вкажіть причину». 58% респондентів зазначили, що мають можливість навчатися в умовах воєнного стану. Але, з іншого боку, 42% респондентів не мають

такої можливості з різних об'єктивних причин, зокрема через нестабільне інтернет-з'єднання (24%). Особливо слід зазначити, що студенти дуже активні та займаються волонтерською діяльністю, тому не можуть відвідувати заняття (18%). Отже, аналізуючи блок «Особливості організації навчального процесу в Західному військовому окрузі в умовах воєнного стану», можна зробити висновок, що більшість студентів перебувають в Україні та мають можливість навчатися, а меншість студентів має низку вагомих причин не відвідувати заняття, зокрема нестабільне підключення до Інтернету та активну волонтерську діяльність. Розбір третього блоку «Очікування вчителів щодо врахування особливостей становища учнів в умовах воєнного стану» на запитання «Чи потрібна допомога в організації навчального процесу в умовах воєнного стану?» можна відзначити, що 36% респондентів вказали, що допомога дуже потрібна, оскільки, як показує наше дослідження, більшість учнів не пристосовані до навчання в умовах воєнного стану та потребують допомоги в організації навчального процесу з урахуванням специфіки ситуації, в якій опинився конкретний студент. Досліджуючи рівень задоволеності організацією навчального процесу під час війни,

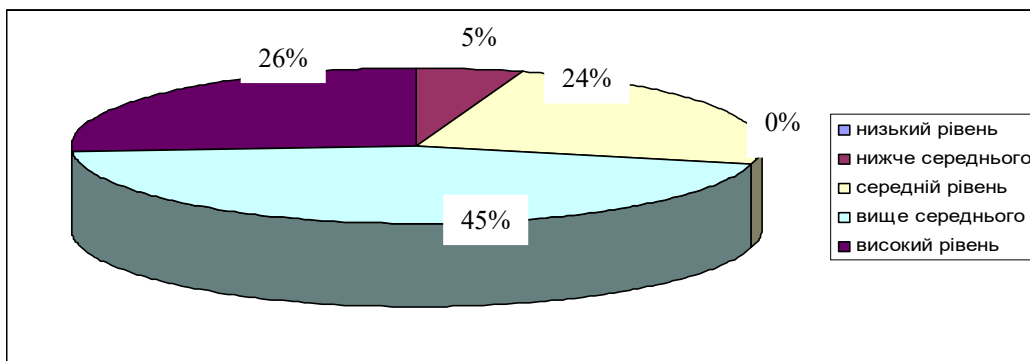

Рис. 3. Рівень активності студентів на заняттях до початку війни

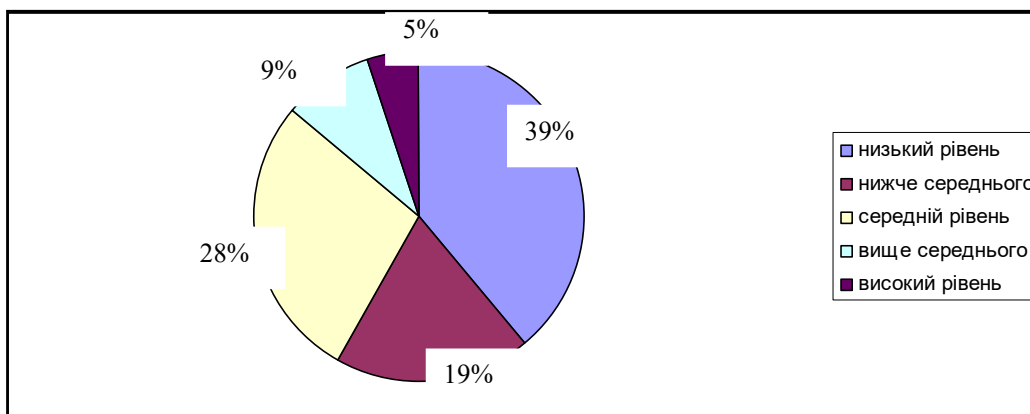

Рис. 4. Рівень активності студентів на заняттях у період війни

слід зазначити, що більшість респондентів мають середній рівень (31%) та вище середнього (29%). Тобто ми бачимо, що навчальні заклади дбають про організацію навчального процесу для здобувачів освіти під час війни.

Відповідаючи на питання «Чи вважаєте Ви, що потрібно знизити вимоги до вчителів під час навчального процесу під час війни?» 91% респондентів вважають за необхідне знизити вимоги до вчителів під час навчального процесу під час війни, і лише 9% не потребують цього. Це можна пояснити тим, що ця частина студентів не відчуває проблем з навчальною мотивацією та активністю на уроці, а відповідно успішно адаптується до навчання в умовах воєнного стану.

Отже, аналізуючи результати третього блоку, можна зробити висновок, що студенти успішно адаптуються до організації навчання в умовах воєнного стану, оскільки переважна більшість із них не потребують допомоги в організації навчального процесу, але водночас вважають, що викладачі слід зменшити вимоги до навчання під час навчального процесу під час війни.

Керуючись процесом розвитку військових дій в Україні, логікою та можливостями організації навчального процесу, ми визначили основні тенденції адаптації дистанційного навчання в навчальному закладі до умов воєнного стану, зокрема: 1) запис відеопояснень, створення презентацій викладачів, збереження онлайн-занять зі студентами, які мали змогу відвідати лекцію чи семінар у відеоформаті; 2) вірність термінам; 3) робота над психологічним станом учнів; 4) інформаційна політика з боку вчителів: навчитися орієнтуватися в потоці інформації і не вірити фейкам; додатковий контроль за учнями з метою швидкого реагування на можливі труднощі безпеки; 5) використання творчих завдань, заохочення навчальної та громадської ініціативи учнів; 6) негайне припинення синхронної взаємодії з учнями у разі авіанальоту; 7) переведення студентів, які вступили до лав Збройних Сил України, на індивідуальний графік або надання їм академічної відпустки; 8) стимулювання самостійної роботи студентів, коригування

навчальних планів відповідно до прогресу дистанційного навчання.

Вище наведено універсальні тенденції адаптації в парадигмі віддаленого навчання в умовах воєнного стану. Однак залежно від спеціальностей здобувачів вищої освіти та специфіки безпекової ситуації в регіонах, де розташована інфраструктура навчального закладу, виникатимуть інші адаптаційні потреби, які могли б збалансувати потребу продовжувати освітній процес максимально ефективно.

Висновки. Проаналізувавши результати нашого дослідження, можна зробити висновок, що більшість студентів не адаптовані до навчання в умовах воєнного стану, зокрема, у них відсутня психологічна готовність, навчальна мотивація та активність на занятті. З початком війни спостерігається особливо різке зниження мотивації та активності. Також значно менша частка студентів зазначає, що все ще потребує допомоги в організації навчального процесу з боку навчального закладу та викладачів, що також свідчить про несформованість адаптації до навчання в умовах воєнного стану. Отже, тема адаптації здобувачів освіти до навчання в умовах воєнного стану загалом залежить від розвитку військових подій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ворожка С. А. Вплив інтелектуальних особливостей на процес успішної адаптації студентів до ВНЗ. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2016. Т. 8. Вип. 7. С. 74–79.
2. Зайцева К. Роль мотивації та її вплив на якість навчальної діяльності студентів. Участь молоді в розвитку агропромислового комплексу України: матеріали 32 студентської науково-теоретичної конф. 18–20 березня 2020 р., м. Миколаїв. Інженерно-енергетичний факультет – Миколаїв: МНАУ, 2020. – С. 103–105.
3. Kateryna H. Trybulkevych, Tatyana L. Shchegoleva, Tamila L. Gruba, Larisa V. Gula, Yaroslav B. Zoriy. Ethics of Communication as an Important Component of Teacher Self-Branding in the Settings of the Digital Environment. *European Journal of Educational Research*. 2021. Volume 10, Issue 2, 641–655. doi: 10.12973/eu-jer.10.2.641